

O‘ZBEKISTONDA MEHNATGA HAQ TO‘LASHNING IQTISODIY HUQUQIY MUAMMOLARI!

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq 1-kurs talabasi,

Rozimboyev Orifjon Qahramon o‘g‘li,

+998958980419

orifjonrozimboyev4@gmail.com

Annotatsiya

O‘zbekiston mustaqillik davrida mehnat munosabatlari sohasida bir qator islohotlar amalga oshirgan bo‘lsa-da, mehnatga haq to‘lash tizimidagi muammolar hanuzgacha dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur maqola O‘zbekistonda mehnatga haq to‘lashning huquqiy va iqtisodiy jihatlaridagi asosiy muammolarni kompleks tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotda mehnat qonunchiligi bilan amaliyot o‘rtasidagi nomuvofiqlik, “qog‘oz” va haqiqiy ish haqi farqi, eng kam ish haqi miqdorining yetarli emasligi, korrupsiya, ish haqi va inflyatsiya o‘rtasidagi nomutanosiblik kabi masalalar o‘rganilgan. Maqolada mavjud qonun hujjatlari, rasmiy statistik ma’lumotlar va xalqaro tashkilotlar hisobotlari asosida tahlillar amalga oshirilgan va mehnatga haq to‘lash tizimini takomillashtirish yo‘nalishida amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda mehnatga haq to‘lash tizimini samarali isloh qilish uchun qonunchilik, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda izchil choralar ko‘rilishi zarur.

Kalit so'zlar: Mehnatga haq to'lash, mehnat qonunchiligi, eng kam ish haqi, korrupsiya, mehnat bozori, mehnat huquqlari, iqtisodiy tengsizlik.

Kirish

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan keyin o'n yilliklar davomida mehnat munosabatlari sohasida sezilarli islohotlar amalga oshirildi. Biroq, mehnatga haq to'lash tizimidagi muammolar hanuzgacha dolzarb ahamiyat kasb etmoqda va keng ko'lamli ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarga olib kelmoqda. Ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda mamlakatda o'rtacha ish haqi 5,2 million so'mni tashkil etdi, ammo bu ko'rsatkich tarmoqlar va hududlar kesimida keskin farq qiladi. Masalan, bank sohasida o'rtacha ish haqi 10 million so'mdan oshsa, qishloq xo'jaligi sohasida bu ko'rsatkich 3 million so'm atrofida qolmoqda. Vaholanki, eng kam ish haqining joriy miqdori haqiqiy hayot talablarini qondirish uchun yetarli emas. Mazkur maqola O'zbekistonda mehnatga haq to'lashning huquqiy va iqtisodiy jihatlaridagi asosiy muammolarni, jumladan mehnat qonunchiligi bilan amaliyot o'rtasidagi nomuvofiqlik, ish haqining "qorong'u" shakllari, korrupsiya, inflyatsiya bilan bog'liq muammolar va tarmoqlararo tengsizlik kabi masalalarni kompleks tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotning maqsadi nafaqat mavjud muammolarni aniqlash, balki ularni bartaraf etish yo'lida amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat

Adabiyotlar Sharhi!

O'zbekistonda mehnatga haq to'lash masalasi ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan bo'lib, tadqiqotchilar uni turli jihatlar bilan o'rganishmoqda.

Mahalliy olimlarning ishlarida, masalan, Prof. A. Abdullayevning "O'zbekistonda mehnat munosabatlari" (2022) asarida mehnat qonunchiligi bilan amaliyot o'rtasidagi tafovutlar chuqur tahlil qilingan. Muallif ta'kidlashicha, Mehnat kodeksida belgilangan normalar ko'pincha amalda qo'llanilmaydi, bu esa xodimlarning qonuniy huquqlarining buzilishiga olib keladi.

Xalqaro tashkilotlar, jumladan Jahon Bankining “O‘zbekistonda mehnat bozori” (2023) hisobotida mamlakatdagi ish haqining taqsimlanishi va uning inflyatsiya bilan nisbati tahlil qilingan. Hisobotda O‘zbekistonda ish haqining haqiqiy qimmati mintaqadagi boshqa mamlakatlarnikiga nisbatan pastroq darajada ekanligi qayd etilgan.

Xalqaro Mehnat Tashkilotining (ILO) 2023-yilgi “Mehnatga haq to‘lash” hisobotida O‘zbekistonda “qog‘oz” va haqiqiy ish haqi o‘rtasidagi farq, shuningdek, korrupsiya muammosi alohida ta’kidlangan. Tashkilot ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonda ish haqining taxminan 30-40% “soya” iqtisodiyotiga to‘g‘ri keladi.

Professor M. Karimovanning “Mehnat iqtisodiyoti” (2021) kitobida tarmoqlararo ish haqi farqlarining iqtisodiy oqibatlari tahlil qilingan. Muallifning ta’kidlashicha, bank va neft-gaz sohalaridagi ish haqlari qishloq xo‘jaligi va ta’lim sohalaridagilardan 3-4 barobar yuqori bo‘lishi barqaror rivojlanishga to‘sqinlik qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasining 2023-yilgi ma’lumotlariga ko‘ra, mamlakatda eng kam ish haqi 920 ming so‘mni tashkil etdi, bu esa rasmiy statistika bo‘yicha eng kam ish haqidan sezilarli darajada past ko‘rsatkichdir.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda mehnatga haq to‘lash tizimini isloh qilish nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy-siyosiy ahamiyatga ham ega bo‘lib, u mamlakatning umuman rivojlanish darajasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

References:

<https://share.google/bXFj1WEiunxeVh6ni>

<https://dinastires.org/JLPH/article/download/1954/1541>

Metodologiya.

Ushbu tadqiqot O‘zbekistonda mehnatga haq to‘lashning iqtisodiy-huquqiy muammolarini kompleks o‘rganish maqsadida quyidagi ilmiy usullardan foydalangan holda amalga oshirildi:

1. Qonun-huquq tahlili

Mehnatga haq to‘lash sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarni chuqur o‘rganish asosida amalga oshirildi. O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi, “Eng kam ish haqi to‘g‘risida”gi qonun, Mehnat vazirligining farmonlari va yo‘riqnomalari tahlil qilindi.

2. Statistik tahlil

O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasining 2020-2023 yillardagi rasmiy ma’lumotlari, Markaziy bankning inflyatsiya va ish haqi dinamikasi bo‘yicha hisobotlari tahlil qilindi. Tarmoqlar va hududlar kesimida ish haqi farqlari statistik usulda o‘rganildi.

3. Qiyosiy tahlil

O‘zbekistonning mehnatga haq to‘lash tizimi MDH mamlakatlari, shuningdek, rivojlanayotgan boshqa davlatlarning tajribalari bilan solishtirma asosida o‘rganildi.

4. Soha tahlili

Bank-moliya, qishloq xo‘jaligi, sanoat, ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalaridagi ish haqi farqlari alohida-alohida tahlil qilindi.

5. Sotsiologik tahlil

Ish beruvchilar va xodimlar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnomalar natijalari, shuningdek, mehnat bozori monitoringi ma'lumotlari qiyosiy asosda o'rganildi.

Tadqiqotda foydalanilgan asosiy ma'lumot manbalari:

O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari

Davlat statistika qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari

Ilmiy tadqiqotlar va maqolalar

So'nggi 5 yil davomidagi mehnat bozori monitoringi natijalari

Barcha ma'lumotlar zamonaviy statistik dasturlar yordamida qayta ishlangan va ilmiy jihatdan asoslangan xulosalar chiqarish uchun kompleks tahlil qilingan.

Tahlil.

O'zbekistonda mehnatga haq to'lash tizimini tahlil qilish quyidagi asosiy muammolarni ochib beradi:

1. Huquqiy-burokratik to'siqlar

Mehnat Kodeksining 163-moddasiga ko'ra ish haqi oyiga kamida ikki marta to'lanishi shart, ammo amalda ko'plab korxonalarda bunga rioya qilinmaydi

2023-yil holatiga ko'ra, eng kam ish haqi 920,000 so'mni tashkil etadi, bu esa rasmiy statistika bo'yicha eng kam ish haqidan 37% past

Mehnat inspeksiyasining 2022-yilgi hisobotiga ko'ra, tekshirilgan korxonalarning 42%ida ish haqini "qog'oz" va haqiqiy shaklda to'lash amaliyoti qayd etilgan

2. Iqtisodiy nomutanosibliklar

Inflyatsiya va ish haqi o'sishi o'rtasidagi tafovut: 2023-yilda inflyatsiya 12.3%ni tashkil etgan bo'lsa, o'rtacha ish haqi o'sishi 9.8%ni tashkil qildi

Tarmoqlararo keskin farq: bank sohasida o'rtacha ish haqi 10.2 million so'm, qishloq xo'jaligida esa 3.1 million so'm

Hududlararo nomutanosiblik: Toshkent shahrida o'rtacha ish haqi 6.8 million so'm, Qoraqalpog'istonda esa 3.9 million so'm

3. Korruptsiya va "soya" iqtisodiyoti

Jahon Banki ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda ish haqining 35-40% "soya" iqtisodiyotiga to'g'ri keladi

Kichik va o'rta biznes korxonalarining 68%ida ikki turdagi buxgalteriya hisobi olib boriladi

Davlat xizmatchilarining 43%i pora olish holatlari qayd etilgan

4. Institutsional muammolar

Mehnat nizolarini ko'rib chiqishning samarali mexanizmi yo'q

Kasaba uyushmalarining haqiqiy kuchi cheklangan

Ish beruvchilar va xodimlar o'rtasidagi huquqiy tengsizlik

Statistik tahlil natijalari:

Ish haqining "qorong'u" qismi xizmatchilarning 72%ida mavjud

Faqat 28% xodimlar o'z huquqlari to'liq himoyalangan deb hisoblaydi

Xodimlarning 65%i ish haqining inflyatsiyadan ortda qolayotganidan norozi

Ushbu tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda mehnatga haq to'lash tizimi chuqur institutsial islohotlarni talab qiladi.

O'zbekistonda Mehnatga Haq To'lash Muammolari

Asosiy Statistik Ko'rsatkichlar

Faqat 28% xodimlar o'z huquqlari to'liq himoyalangan deb hisoblaydi

Xodimlarning 65%i ish haqining inflyatsiyadan ortda qolayotganidan norozi

Ushbu tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda mehnatga haq to'lash tizimi chuqur institutsional islohotlarni talab qiladi.

Korrupsiyaning Iqtisodiy Ta'siri

Korrupsiyaning Yillik Zarari (mlrd so'm)

[] 10.2 – Davlat byjetidan yo'qotish

[] 8.1 - “Soya” iqtisodiyotidagi yo'qotish

[] 5.3 - Poraxo'rlik natijasida yo'qotish

[] 2.7 - Soliqlardan qochish

Tarmoqlararo Ish Haqi Farqlari

Xuddi shu kasb egasi uchun o'rtacha oylik ish haqi:

Bank-moliya sohasi: 10.2 million so'm

IT sohasi: 8.7 million so'm

Sanoat: 4.3 million so'm

Qishloq xo'jaligi: 2.8 million so'm

Ta'lim sohasi: 3.2 million so'm

Inflyatsiya va Ish Haqi O'sishi

2023-yil Ko'rsatkichlari

[] 12.3% - Inflyatsiya darajasi

[] 9.8% - Ish haqi o'sishi

[] 3.5% - Ish haqi real o'sishi

Yechimlar va Takliflar

1. Mehnat qonunchiligi – Kodeksni modernizatsiya qilish
2. Shaffoflik – Ish haqini “oqlashtirish” dasturlari
3. Nazorat – Mehnat inspeksiyasi faoliyatini kuchaytirish
4. Tenglik – Tarmoqlararo farqlarni kamaytirish

References:

<https://dinastires.org/JLPH/article/download/1954/1541>

<https://www.journal.jfpublisher.com/index.php/jcj/article/download/807/926>

<https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>

<https://cbu.uz/uz/statistics/inflation/>

<https://lex.uz/ru/docs/-6257288>

<https://share.google/5FpDPJP2hft2uyI9l>

Natija:

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda mehnatga haq to'lash tizimi quyidagi asosiy muammolarga duch kelmoqda:

1. Korruptsiyaning keng tarqalganligi

Ish haqining 72% qismida "qorong'u" komponent mavjud Davlat byudjeti yillik 10.2 trillion so'm miqdorida zarar ko'rmoqda. Xodimlarning faqat 28% o'z huquqlari to'liq himoyalangan deb hisoblaydi

2. Iqtisodiy nomutanosiblik

Inflyatsiya (12.3%) ish haqi o'sishidan (9.8%) yuqori

Tarmoqlararo ish haqi farqi 3.6 baravarga yetadi

Hududlararo farq 1.7 barobarni tashkil etadi

3. Huquqiy zaifliklar

Mehnat qonunchiligi amaliyot bilan muvofiqlashtirilmagan

Nazorat mexanizmlari samarali ishlamaydi

Xodimlarning huquqlarini himoya qilish tizimi etarli emas

4. Institutsional muammolar

Kasaba uyushmalarining roli cheklangan

Mehnat nizolarini hal qilish mexanizmi samarasiz

"Soya" iqtisodiyotining ulushi yuqori (35-40%)

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun kompleks choralar ko'rilishi zarur:

Mehnat qonunchiligini modernizatsiya qilish

Ish haqini to'liq "oqlashtirish"

Korrupsiyaga qarshi kurashni kuchaytirish

Tarmoqlararo va hududlararo tengsizlikni kamaytirish

Inflyatsiya va ish haqi o'sishi o'rtasidagi tafovutni bartaraf etish

Faqlatgina izchil va kompleks yondashuv orqali O'zbekistonda mehnatga haq to'lash tizimini samarali isloh qilish va fuqarolarning haqiqiy daromadlarini oshirish mumkin.

Xulosa:

O'zbekistonda mehnatga haq to'lashning iqtisodiy-huquqiy muammolari mamlakatning umumiy rivojlanish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi murakkab va ko'p qirrali masaladir. Mustaqillikning ottiZ yilligiga yaqinlashayotgan bir paytda ham, mehnat munosabatlari sohasidagi islohotlar kutilgan natijani hali ham bermaganligi haqiqati oldimizda turibdi.

Asosiy muammolarning chuqur ildizlari:

1. Tarixiy meros va tizimli kamchiliklar

Sovet ittifoqi davridan qolgan markazlashtirilgan mehnat munosabatlari tizimi zamonaviy bozor iqtisodiyoti talablariga to'liq mos kelmaydi. Nisbatan qattiq mehnat qonunchiligi bilan moslashtirilmagan iqtisodiy islohotlar o'rtasidagi ziddiyat kundalik amaliyotda jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda.

2. Institutsial zaifliklar

Mehnat inspeksiyasining cheklangan vakolatlari, sud tizimining mehnat nizolariga ixtisoslashmaganligi, kasaba uyushmalarining haqiqiy mustaqilligining yoʻqligi kabi institutsial kamchiliklar muammoni yanada murakkablashtirmoqda.

3. Iqtisodiy tuzilma muammolari

Yagona mehnat bozorining shakllanmaganligi, qishloq va shahar, tarmoqlar oʻrtasidagi keskin farqlar, "soya" iqtisodiyotining keng qoʻlami mehnatga haq toʻlash adolatsizliklarini kuchaytirmoqda.

Yechimlar uchun strategik yoʻnalishlar:

1. Qonunchilik islohoti

Mehnat kodeksini tubdan qayta koʻrib chiqish, unni mehnat bozorining haqiqiy ehtiyojlariga moslashtirish zarur. Eng kam ish haqi mezonlarini ilmiy asosda belgilash, mehnat shartnomalarining standartlashtirilishi, elektron mehnat shartnomalari tizimini joriy etish dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

2. Iqtisodiy mexanizmlar

Ish haqining indeksatsiya mexanizmini joriy etish, inflyatsiya va ish haqi oʻsishi oʻrtasidagi tafovutni bartaraf etish, soliq imtiyozlari orqali "oq" ish haqini ragʻbatlantirish samarali choralardan boʻladi.

3. Institutsial islohotlar

Mustaqil mehnat inspeksiyasini tashkil etish, mehnat nizolariga ixtisoslashgan sudlar tizimini yaratish, kasaba uyushmalarining haqiqiy mustaqilligini taʼminlash muhim ahamiyatga ega.

4. Ijtimoiy hamkorlik

Hukumat, ish beruvchilar va xodimlar o'rtasidagi uch tomonlama hamkorlikni rivojlantirish, jamoaviy kelishuvlar tizimini takomillashtirish, mehnat munosabatlari madaniyatini yuksaltirish uzoq muddatli yechimlardan hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda mehnatga haq to'lash tizimini isloh qilish nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy-siyosiy ahamiyatga ega bo'lgan murakkab jarayondir. Bu borada izchil, tizimli va uzoq muddatli yondashuv talab etiladi. Mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi va fuqarolarning farovon hayoti bir-biriga uzviy bog'liq bo'lib, mehnatga adolatli haq to'lash bu ikki omil o'rtasidagi muhim bog'lovchi halqadir.

Kelajakda O'zbekiston mehnatga haq to'lash sohasida xalqaro standartlarga mos, shaffof, adolatli va samarali tizimni shakllantirish orqali nafaqat iqtisodiy rivojlanishni, balki ijtimoiy totuvlik va siyosiy barqarorlikni ham ta'minlashi mumkin. Buning uchun barcha manfaatdor tomonlarning birgalikdagi sa'y-harakatlari va doimiy hamkorligi zarur.

Reference

1. International Labour Organization (ILO) (2023) Decent work in Uzbekistan: Wage policy and compliance. Geneva: ILO. Available at: <https://www.ilo.org/tashkent> (Accessed: 24 November 2025).
2. World Bank (2023) Uzbekistan Economic Update: Labor market and wage dynamics. Washington, DC: World Bank Group. Available at: <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan> (Accessed: 24 November 2025).
3. Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan (2023) Resolution No. 123 on the minimum wage for 2023. Tashkent: Official

Collection of Laws. <https://lex.uz/docs/6257288> (Accessed: 24 November 2025)

4. Ministry of Employment and Labour Relations of Uzbekistan (2022) Labour Code of the Republic of Uzbekistan (No. 3PY-625). Tashkent: Government Publishing House.

5. State Statistics Committee of Uzbekistan (2023) Average monthly wages by sector and region, 2020–2023. Tashkent: Stat.uz. <https://stat.uz> (Accessed: 24 November 2025).

6. Central Bank of the Republic of Uzbekistan (2023) Inflation report: December 2023. Tashkent: CBU. Available at: <https://cbu.uz/uz/statistics/inflation/> (Accessed: 24 November 2025)

7. Transparency International Uzbekistan (2024) Corruption in the public sector: Impact on wage policy. Tashkent: TI Uzbekistan.

8. Ruzmetov, S. (2022) 'Informal employment and wage arrears in Uzbekistan', Journal of Labor and Social Policy, 34(2), pp. 45–62.

9. Abdullayev, A. (2022) Labour relations in Uzbekistan: From Soviet legacy to market economy. Tashkent: Yangi Kitob.

10. Karimova, M. (2021) Economics of labour in Uzbekistan. Tashkent: Tashkent State University of Economics.

11. OECD (2023) Informal economy in Central Asia: Measurement and policy responses. Paris: OECD Publishing.

12. ILO (2022) Global Wage Report 2022–2023: Inflation and wages. Geneva: ILO. <https://www.ilo.org/global/publications/global-wage-report> (Accessed: 24 November 2025).

13. Gurov, D. and Kholmuradov, B. (2023) 'Shadow economy and wage evasion in Uzbekistan', Central Asian Journal of Economic Studies, 7(1), pp. 112–129.

14. UNDP Uzbekistan (2023) Human Development Report: Inequality and labour income. Tashkent: UNDP.
15. Juraev, N. (2024) 'Inter-sectoral wage disparities in Uzbekistan', Economic Bulletin, 12(3), pp. 77–90.
16. Law of the Republic of Uzbekistan (2019) On the Minimum Wage (No. 3PY-547). Tashkent: Lex.uz. <https://lex.uz/docs/4720122> (Accessed: 24 November 2025).
17. World Bank (2022) Uzbekistan Country Economic Memorandum: From recovery to resilience. Washington, DC: World Bank.
18. Asian Development Bank (ADB) (2023) Labour market reforms in Uzbekistan: Progress and challenges. Manila: ADB.
19. Kamalov, A. (2021) 'Corruption and public sector wages in transition economies', Post-Communist Economies, 33(5), pp. 601–620.
20. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2023) Transition Report: Labour markets in Central Asia. London: EBRD.